

Сторінки історії

УДК 378.2:001.89+334.738:
63(477):001.92(1-04)(091)
Доманицький
© 2023

В.М. ДОМАНИЦЬКИЙ ЯК ОРГАНІЗАТОР НАУКОВО- ОСВІТНЬОГО ТА АГРАРНО- КООПЕРАТИВНОГО РУХУ В УКРАЇНІ

В.А. Вергунов

*доктор сільськогосподарських наук, доктор історичних наук,
професор, академік НААН
Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН
вул. Героїв Оборони, 10, м. Київ, 03127, Україна
e-mail: dnsgb-uaan@ukr.net, ORCID:0000-0002-5476-4845*

Надійшла 5.03.2023

Мета. Розкрити основні віхи життєвого та творчого шляху професора В.М. Доманицького, узагальнити його внесок у розвиток науково-освітнього забезпечення українського сільського господарства в часи перших сподівань на державність (1917–1920), становлення радянської влади (1921–1922), а особливо в еміграції (Німеччина, Чехословаччина та США). **Методи.** Загальнонаукові — аналіз, синтез, класифікація; історичні — проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, ретроспективний. Виняткова увага надавалася біографічному методу як засобу реконструкції життєвої біографії вченого. **Результати.** Аналіз доступних публікацій В.М. Доманицького свідчить про нього як про дієвого учасника процесу становлення сільськогосподарської дослідної справи в Україні як галузі знань та організації. Висвітлено недосліджені роки діяльності вченого (1917–1922), зокрема творчі здобутки як члена Українського наукового товариства (1919–1920), Сільськогосподарського наукового комітету України при Наркомземі з питань штучного удобрення (1920–1922) та кооперативного руху при Центральному українському сільськогосподарському кооперативному союзу «Централ» (1918–1920). Завдяки віднайденим працям цього періоду доведено вагому роль В.М. Доманицького у розгортанні двох напрямів досліджень — для потреб практичного і наукового забезпечення сільського господарства. Аргументовано, що це повною мірою стосується і питань сільської кооперації. **Висновки.** Творчу спадщину В.М. Доманицького систематизовано із виділенням найбільш важливих блоків, що ідентифікують його як непересічного дослідника й організатора кооперативного руху, талановитого освітянина і громадського діяча: селекція та насінництво, історія аграрної науки й освіти, соціологія, сільське господарство, історія культури, історія України.

Ключові слова: історія сільськогосподарської дослідної справи, аграрна освіта, сільськогосподарська кооперація, Сільськогосподарський науковий комітет України, Українська господарська академія, Український технічно-господарський інститут, В.М. Доманицький.

DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202303-11>

Знаковою постаттю в історії вітчизняного галузевого дослідництва, зокрема у часи перших сподівань на державність (1917–1920) та становлення радянської влади (1921–1922), є професор Василь Миколайович Доманицький. Учений сприяв не лише становленню науково-освітнього забезпечення сільського господарства в Україні, а й репрезентації його здобутків в міжнародному інформаційному просторі. Наукова спільнота України цього року відповідно до Постанови Верховної Ради України від 17 грудня 2021 р. № 1982–IX «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022–2023 роках» вшановує пам'ять видатного науковця В.М. Доманицького, якому виповнюється 130 років від дня народження. Це спонукає нас до переосмислення його творчої спадщини. Актуальність даного дослідження посилюється ще й тим, що на сучасному етапі, коли аграрний сектор перебуває у пошуку адаптивного існування в європейській системі цінностей, піонерські ідеї В.М. Доманицького стосовно максимально повного використання штучних ґноїв у непрості для тваринництва часи, в роки революцій та воєн на коопераційній основі, як і інші складові творчого доробку, можуть виявитися затребуваними.

Про місце В.М. Доманицького в політичній історії України написано досить змістовно, особливо в емігрантських виданнях [1, 2]. Якщо не рахувати довідкові матеріали, викладені у статті Б. Рудки та М. Костириці [3], за часи державності найбільш ґрунтовно це зробили укладачі збірки «Українські кооператори (історичні нариси)» [4]. Окремі аспекти життя і діяльності вченого відображено в публікаціях Л. Козар, О.В. Корнієвської, Л.І. Кузьменко, Н. Токар [5–8], які розглядають загальну біографію життя В.М. Доманицького та творчі здобутки для забезпечення потреб науково-освітнього процесу. Однак його контекстний

вплив на становлення української агрономії відзначається лише фрагментарно. Це було зазначено ще у 2006 р. при підготовці збірки документів «Сільськогосподарський науковий Комітет України (1918–1927 рр.)» [9]. Додаткова інформація з цього питання міститься у збірці В. Онопрієнка та Т. Щербань «Джерела з історії Українського наукового товариства» [10].

Мета досліджень — із залученням нових архівних матеріалів проаналізувати творчий внесок В. Доманицького у становлення сільськогосподарської дослідної справи та поширення вищої фахової освіти в роки української державності (1917–1920), на початковому етапі формування радянської влади на українських землях, а також під час еміграції вченого.

Методи досліджень. Дослідження ґрунтується на принципах історичного пізнання: об'єктивності, системності, наступності, комплексності, багатфакторності. Використано загальнонаукові (аналіз, синтез, класифікацію) та структурно-функціональні методи. Особливу увагу приділено історичним методам дослідницького пошуку (проблемно-хронологічному, порівняльно-історичному, ретроспективному, біографічному) та джерелознавчому аналізу.

Результати досліджень. В.М. Доманицький народився 24 січня 1893 р. в с. Колодисте Звенигородського повіту Київської губернії (нині — Тальнівський р-н Черкаської обл.) у сім'ї сільського священика, що мала шестеро дітей. Його матір Параскева походила з козацького роду Завіновських із Канівського повіту на Київщині. Була досить освіченою людиною, грала на фортепіано. Батько Микола Доманицький був непересічною особистістю з широкими культурно-просвітницькими інтересами; він дав усім чотирьом синам вищу освіту [11].

Нижчу освіту В.М. Доманицький здобув у 1901–1902 рр. у Колодиській церковно-приходській школі. Під час навчання у Першій

Київській (Олександрівській) гімназії у 1902–1911 рр. долучився до сільського господарства. Особливий інтерес до нього в юнака проявився у 1905–1910 рр., коли він фактично одноосібно виконував усі необхідні роботи з утримання братової пасіки у Звенигородському повіті. У 1911 р. Доманицький вступив на природниче відділення фізико-математичного факультету Імператорського університету Святого Володимира (нині — Київський національний університет ім. Тараса Шевченка), а продовжив аграрні студії вже в маєтностях батька, що мав 200 десятин землі у Звенигородському й Уманському повітах на Київщині. Під час навчання В.М. Доманицький стає активним учасником студентського гуртка природодослідників. Успішно витримує державний іспит при Київському учбовому окрузі у квітні — травні 1915 р. та отримує диплом другого ступеня. У зв'язку з подіями Першої світової війни в 1915–1916 рр. вісім місяців навчався в Київській військово-інженерній школі. Отримавши перше офіцерське звання, направляється для служби на о. Оланд (Фінляндія), де у 1916–1917 рр. керував будівництвом конюшень, хлібопекарні й іншими військово-будівельними роботами.

З початком національних революцій Василь Миколайович повертається до Києва й стає членом дипломатичної місії УНР, що вела перемовини з російським урядом. З 15 лютого 1918 р. він — секретар торговельного відділу Українського Народного Кооперативного Банку («Українбанк»), очолює в цій структурі ще й підвідділ хімічних фабрикантів. 9 серпня 1918 р. був призначений секретарем правління Центрального Українського Сільськогосподарського Кооперативного Союзу, відомого як «Централ», а з липня 1920 р. очолює агрокультурний підвідділ. Кооперативний союз бере свій початок від Київського Центрального Сільськогосподарського товариства (утворений 22 жовтня 1915 р.). 2 жовтня 1918 р. його «Статут» і назву було змінено Зборами уповноважених. Згідно з п. 1 затвердженого 8 квітня 1918 р. нового «Статуту» головним завданням «Централу» стає, зокрема, розвиток сільськогосподарської кооперації,

організація збуту й переробки товарів сільського господарства. В структурі правління функціонує п'ять відділів: постачання; виробництва; переробки продуктів сільського господарства; збуту продуктів сільського господарства; допомоги з підвідділами. Діяльність В.М. Доманицького була зосереджена в агрономічному підвідділі, а також на секретарстві у правлінні «Централу», який об'єднував 35 кооперативних союзів і близько 250 сільськогосподарських товариств та інших кооперативів. Головними його функціями були: 1) організація, інструментування і ревізія сільськогосподарських товариств, хліборобських артелей та інших фахових спілок; 2) надання порад і влаштування читань з питань сільськогосподарської кооперації, сільського господарства; 3) облаштування дослідних полів, насінневих господарств, садових шкіл тощо. Крім того, «Централ» постачав плуги Гена і Сакка та іншу техніку для видобування торфу та для сільськогосподарського виробництва [12]. Згодом, у 1926 р., В.М. Доманицький подає до збірки «Українська сільськогосподарська кооперація», що мала вийти у чеських Подебрадах, статтю, в якій розкриває значення «Централу» в роки перших сподівань на державність. Він також готує до публікації низку статей для потреб галузевого дослідництва в друкованому органі «Централу» — двотижневика «Сільський господар». Так, у статті «Кооперація та поширення агрономічного життя» (№ 1–2, 1918) учений описує конкретні популяризаційні заходи щодо взаємодії кооперації агрономічних потягів-шкіл, роз'їзних лекторів, сільськогосподарських виставок, бібліотек та наполягає на створенні зразкових дослідницьких полів [13].

Однак основним аспектом наукових розвідок В.М. Доманицького залишається використання штучних гноїв. Цьому питанню він присвятив статтю, підготовлену на підставі даних Південного бюро хімічного комітету при Головному гарматному управлінні [14, 15]. Серед 16 заходів з покращення становища в хімічній промисловості та сільському господарстві виділяє: 1) утворення особливого урядового комітету зі штучних гноїв; 2) будівництво нових хімічних заводів; 3) зняття ввізного мита; 4) перегляд перевізних

тарифів; 5) розвиток вищої технічної освіти; 6) влаштування хіміко-технічної дослідної станції.

В.М. Доманицький бере активну участь у зборах Уповноважених (29–31 вересня 1918 р.), які ухвалили рішення через позику придбати заводи І.І. Гена в Одесі. Від імені «Централу» 28 травня 1919 р. він бере участь у Всеросійському кооперативному з'їзді в Москві. Пропагандистську діяльність, що ґрунтувалася на кращому із здобутків учених, продовжує у серії публікацій до часопису «Сільський господар», а саме: «Всеукраїнський комітет штучних гноїв, інсектицидів та фунгіцидів» (№ 3–4, 1918); «Курси хліборобства для навчителів народних шкіл» (№ 5–6, 1918) та ін. Бажанню займатися наукою сприяла тісна співпраця «Централу» зі створеним 1 листопада 1918 р. Сільськогосподарським науковим комітетом України (СГНКУ; нині — Національна академія аграрних наук) на чолі з В.І. Вернадським при Міністерстві земельних справ Української держави гетьмана П. Скоропадського. Особливо вона поглибилась зі вступом до Києва військ Добровольчої армії на чолі з генералом Бредовим, який виголосив наказ про ліквідацію всіх установ профільного відомства. У цій ситуації «Централ» узяв на себе бюджетне утримання СГВКУ до середини грудня 1919 р. Такій державницькій політиці «Централу» багато в чому сприяв В.М. Доманицький. Тому його перехід 29 вересня 1920 р. на посаду завідувача Бюро фабрикантів та угноєнь Секції ґрунтознавства СГВКУ був не випадковим. Крім того, науковець був і серед розробників нового «Статуту» СГВКУ як структурного підрозділу «Централу». Згідно з § 26 Статуту В.М. Доманицький був обраний головою Бюро.

Восени 1919 р. його обирають асистентом кафедри економіки та організації дрібного трудового господарства, якою керував професор І.М. Подільський, при кооперативному відділі Київського інституту народного господарства (нині — Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана). Крім викладацької роботи вчений проводить економічний аналіз бюджету селянських господарств. Він обирається вченим секретарем кооперативної

секції Українського товариства економістів при Всеукраїнській академії наук (нині — Національна академія наук України). Прізвище В.М. Доманицького було і серед кандидатів у члени заснованої 13 квітня 1919 р. Аграрно-економічної секції Українського наукового товариства, перед якою 12 вересня 1920 р. він виступив із доповіддю «Про еволюцію агро- і зоокультури на Московщині за останні часи». 23 червня 1920 р. брав участь у нараді Київського губземвідділу, скликаній задля розгляду Положення про Науково-економічну раду при Губземвідділі, і був обраний її членом. На Київському обласному з'їзді з дослідної справи (8–12 березня 1921 р.) В.М. Доманицький обирається кандидатом у члени Київського обласного управління з дослідної справи. Як представник від СГНКУ він бере участь у роботі 1-го Всеукраїнського аграрно-економічного з'їзду, який відбувся в м. Харків 10–20 листопада 1920 р., виступає з доповіддю: «Науково-дослідна і дослідна справа та кооперація». Із переходом до крайового принципу координації галузевих наукових досліджень з 5 травня 1921 р. стає вченим секретарем Київського крайового управління у сільськогосподарській дослідній справі. Водночас обіймає таку саму посаду в Київській філії СГНКУ. З 6 вересня 1921 р. В.М. Доманицький — завідувач відділу пристосування Уманської сільськогосподарської дослідної станції з виконанням обов'язків завідувача її господарством. Навесні 1922 р. він був обраний ученим секретарем Київського відділу Всеукраїнського аграрно-економічного товариства [11].

Разом з іншими представниками науково-освітньої та культурної інтелігенції, які остаточно так і не сприйняли радянські ідеали, В.М. Доманицький був змушений емігрувати до Німеччини. Влітку 1922 р. він — викладач на курсах українознавства, а з 26 січня 1923 р. — інструктор (лектор) для студентів аграрно-економічного відділу і керівник господарської практики Технічної школи Американської У.М.С.А. у Вінздорорі, що неподалік Берліна. З 10 липня 1923 р. на додаток до виконання інструкторських обов'язків починає ще й викладати ботаніку, мікробіологію, метеорологію, городництво, садівництво та кооперацію. Згодом,

19 січня 1924 р., професорською радою Української господарської академії (УГА) (Чехословаччина, м. Подебради) вчений був обраний асистентом кафедри загального хліборобства, а з 1 жовтня 1924 р. почав читати курс лісової ботаніки [16].

За ініціативи В.М. Доманицького у 1925–1926 рр. при УГА створюються кабінети селекції та сортознавства, а також загального хліборобства з колекцією (понад 200 видів) польових культур, зібраних студентами на дослідних і селекційних ділянках. Рішенням березневої 1925 р. Ради УГА він стає професором, читає курс селекції рослин та сортознавства. Після виступів студентів агрономічного факультету з претензіями щодо великих вимог програм курсів, які читає В.М. Доманицький, а також процедури закріплення знань у період 21–31 серпня 1926 р. змушений був звільнитися за станом здоров'я і виїхати на лікування. Повертається наприкінці жовтня за повної підтримки його з боку професорської ради агрономічно-лісового факультету від 23 вересня 1926 р. Йому додатково доручається ще й викладання спецкурсу з сільськогосподарської дослідної справи [16].

У травні 1927 р. на додаток до членства у факультетських комісіях науковець обирається членом статуйної комісії УГА. У березні професорська рада УГА підвищила його в кваліфікації до ступеня лектора. Тож восени він виступає з відкритою лекцією на тему: «Проблема організації сталого розвитку степу». На її основі готує монографію у двох частинах, а 17 травня 1928 р. захищається (габілітується) й отримує звання доцента. Професорська рада агрономічно-лісового факультету 14 червня 1928 р. більшістю голосів обирає В.М. Доманицького завідувачем кафедри загального землеробства. У Львові великим накладом виходить його брошура «Цукровий буряк. Короткий poradnik про те, чому, де і як треба управляти цукрові буряки та яку користь від того можна мати» (1929), в якій розкриваються всі елементи технології виробництва, переробки, а також реалізації цукрового буряку через кооперативні спілки [17]. У цей період вчений ще й готує брошуру: «Типи і розповсюдження сільськогосподарських рослин» та статтю

«Найближчі завдання у галузі підвищення сільськогосподарської продукції» (вийшла окремими частинами в газеті «Діло» в грудні 1927 р.). Проблемні статті він друкує і в інших періодичних виданнях: «Сільський господар», «Кооперативне молочарство», «Молодий агроном», «Сільський світ». Редагує переклад Л. Безручка книги К.А. Флексербергера «Визначник колоскових хлібів» (Подебради, 1927), а також укладений Б.Х. Чекаленком «Російсько-український словник» (Подебради, 1927). Він також бере участь у політичних семінарах на економічному факультеті, які проводив професор О. Мицюк. Досить плідною виявилася співпраця з Українським агрономічним товариством при УГА, а також Центральним союзом українського студентства у Празі. У 1930–1931 рр. вчений підготував до друку монографії: «П'ятдесят років праці сільськогосподарських дослідних установ на Україні» (6 друк. арк.) та «Досвідні кружки» (Versuchsringe), а також підручник «Вступ до сортівництва та сортознавства» (6 др. арк.). Не менший інтерес для сьогодення становить підручник ученого у 2-х частинах «Насіннярство» загальним обсягом 400 с.

В.М. Доманицький був учасником Міжнародного хліборобського конгресу в Празі (5–8 червня 1931 р.), брав активну участь у створенні Кооперативного фонду ім. Василя Доманицького у Подебрадах при Управі кредитного товариства «Єдність», з 19 січня 1928 р. став головою управи. У 1936–1937 рр. вчений керував Товариством українських інженерів у ЧСР, очолював у Празі Комітет фундації ім. К. Мацієвича, співпрацював з Українським історично-філологічним товариством. Найбільш плідною його діяльністю була у створеному в 1930 р. Структурному товаристві українських інженерів у Празі. Своєю доповіддю «Традиції українського технічно-господарського шкільництва», прочитаною на загальних зборах товариства 19 травня 1937 р., він виступив як один із кращих українських істориків і знавців аграрної освіти. Від імені товариства у складі емігрантського авторського колективу В.М. Доманицький взяв участь у підготовці «Української загальної енциклопедії», що видавалась у Львові в 1930–1934 рр.

Після перетворення УГА на Український технічно-господарський інститут (УТГІ) В.М. Доманицький увійшов з 1934 р. до педагогічного складу факультету права і суспільних наук, створеного у січні 1921 р. у Відні, і того самого року — Українського вільного університету (УВУ), що переїхав до Праги. Завдячуючи праці «Проблеми організації сталого господарства в Степу» вчений був призначений спочатку приват-доцентом з курсу аграрної політики, а згодом доцент-суплентом кафедри політичної економіки. Після захисту в 1938 р. дисертації «Індивідуальне та колективне господарювання в сільському господарстві» він отримує звання професора й очолює кафедру соціології УВУ. У 1941 р. за працю «Засади українського урбанізму» його було призначено професором соціології, а після смерті С.В. Бородаєвського у 1942 р. рішенням професорської ради факультету обрано завідувачем кафедри кооперації УВУ. У цей час вчений готує унікальний підручник «Історія української кооперації», рукопис якого, на жаль, згорів після його від'їзду з Чехословаччини. Впродовж кількох років він очолює видавничий відділ УВУ, співпрацює із Чехо-Словацькою хліборобською академією, а також із творчим об'єднанням Національних економістів. В.М. Доманицький брав активну участь у роботі фахової сільськогосподарської комісії (1941–1945) при науково-культурному видавництві Українського національного об'єднання (УНО), створеної у 1933 р. в Берліні для об'єднання українців за кордоном. Саме він став її організатором і керівником, залучившись до тих кіл, що з 1937 р., розраховуючи на допомогу німців, мріяли змінити політичний устрій України. Власне бачення цієї проблеми вчений відпрацював на посаді генерального секретаря Хліборобської палати Карпатської України. Підсумком комплексу робіт став збірник, виданий в 1942 р. у Празі за його редакцією «Сільське господарство України». В.М. Доманицький підготував до нього перший розділ — «Сільське господарство України в умовах нової Європи» [18].

Разом з іншими співробітниками УТГІ В.М. Доманицький 23 квітня 1945 р. залишає ЧСР і переїжджає до Німеччини.

Працює спочатку у професійних школах, викладає сільськогосподарську економіку, аграрну політику, загальну соціологію, соціологію села та історію української кооперації. З дозволу американської окупаційної влади 12 червня 1945 р. УТГІ розгорнув роботу в м. Регенсбурзі (Баварія) у складі трьох факультетів. В.М. Доманицький виконує обов'язки заступника директора (професора) та керівника агрономічно-лісового відділення. Крім того, він увійшов до складу Правничої комісії Сенату закладу. Активна робота сприяла обранню його у грудні 1945 р. професорською радою першим ректором УТГІ. Попрацювавши два роки, він знову стає проректором закладу. Однак організаційні проблеми сукупно з різноманітними політичними питаннями спонукали В.М. Доманицького разом з іншими викладачами УТГІ у вересні 1949 р. емігрувати до США [11].

Американський період його життя був пов'язаний з м. Міннеаполіс (штат Мінесота, США) і присвячений науково-публіцистичній діяльності з розкриття української суспільно-гуманітарної проблематики. Вчений публікує серію праць відповідної тематики: «Засади українського урбанізму», «Націотворча роль Івана Мазепи», особливе монографічне видання, надруковане у 1961 р., «Тарас Шевченко (синтетично-націологічні студії його життя та творчості)» та «Етапи розвитку науки про націю» (1962). Загострення хвороби завадило завершенню кількатомного біографічного видання під загальною назвою «На хвилях війни і революцій».

Помер В.М. Доманицький 24 березня 1962 р. у м. Міннеаполіс. Похований в Українському пантеоні на православному цвинтарі Св. Андрія Первозванного у Баунд-Бруку (штат Нью-Джерсі) поряд з Є. Маланюком, В. Січинським, В. Дорошенком, Т. Осьмачкою, М. Мухніним [11].

Науковий доробок В.М. Доманицького — 125 наукових, науково-популярних і публіцистичних праць із питань сільськогосподарської кооперації, рослинництва, агрохімії, загального землеробства, селекції та насінництва, історії аграрної науки й освіти, соціології, сільського господарства, історії культури, історії України. Домінуюча

кількість із напрацьованого В. Доманицьким присвячена аграрним проблемам. На жаль, значна частина з них залишається

маловідомою для сучасної держави України і, безперечно, потребує перевидання у вигляді спеціальної збірки.

Висновки

Таким чином, В.М. Доманицький був активним учасником процесу становлення сільськогосподарської дослідної справи в Україні як галузі знань та організації. Він зробив вагомий внесок у розвиток освітнього забезпечення українського сільського господарства як у часи перших сподівань на державність (1917–1920) і становлення радянської влади (1921–1922), так і в еміграції. Вчений сприяв організації кооперативного руху при Центральному українському

сільськогосподарському кооперативному союзу «Централ» (1918–1920). Найбільш важливі блоки, що формують наукову спадщину вченого: селекція та насінництво, бджільництво, історія аграрної науки й освіти, соціологія, сільське господарство, історія культури, історія України. На сучасному етапі особливо актуально вбачається піонерська ідея вченого щодо максимального використання штучних угноєнь на коопераційній основі.

Verhunov V.

National Scientific Agricultural Library of NAAS, 10 Heroiv Oborony Str., Kyiv, Ukraine, 03127, e-mail: dnsgb_uan@ukr.net; ORCID: 0000-0002-5476-4845

V.M. Domanytskyi — an organizer of the scientific-educational and agrarian-cooperative movement in Ukraine

Goal. To reveal the main milestones of the life and creative path of Professor V.M. Domanytskyi, to summarize his contribution to the development of the scientific and educational provision of Ukrainian agriculture during the first hopes for statehood (1917–1920), the establishment of Soviet power (1921–1922), and especially in emigration (Germany, Czechoslovakia, and the USA). **Methods.** General scientific — analysis, synthesis, classification; historical — problem-chronological, comparative-historical, retrospective. Special attention was paid to the biographical method as a means of reconstructing the life biography of the scientist. **Results.** Analysis of available publications by V.M. Domanytskyi testifies to him as an effective participant in the process of formation of agricultural research in Ukraine as a field of knowledge and organization. The unexplored years of the scientist's

activity (1917–1922) are highlighted, in particular his creative achievements as a member of the Ukrainian Scientific Society (1919–1920), the Agricultural Scientific Committee of Ukraine under the People's Commissariat on Artificial Fertilization (1920–1922) and the cooperative movement under the Central Ukrainian Agricultural Cooperative Union "Central" (1918–1920). Thanks to the works of that period, the significant role is proved of V.M. Domanytskyi in the development of two directions of research — for the needs of practical and scientific support of agriculture. It is argued that this fully applies to issues of rural cooperation. The creative heritage of V.M. Domanytskyi is systematized with the selection of the most important blocks that identify him as an extraordinary researcher and organizer of the cooperative movement, a talented educator, and a public figure: selection and seed production, a history of agricultural science and education, sociology, agriculture, history of culture, history of Ukraine.

Key words: history of agricultural research, agricultural education, agricultural cooperation, Agricultural Scientific Committee of Ukraine, Ukrainian Economic Academy, Ukrainian Technical Economic Institute, V.M. Domanytskyi.

DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovysnyk202303-11>

Бібліографія

1. Дучимінська О. Віктор Доманицький. Українські вчені. Вінніпег, 1963–1964. 84 с.

2. Романенко А. Віктор Миколайович Доманицький. Українська висока політехнічна школа на чужині. Укр. технічногогосподарський

ін-т (Подебради–Регенсбург–Мюнхен). Нью-Йорк, 1962. Т. 2. С. 151–154.

3. Рудка Б.В., Костриця М.Ю. Доманицький Віктор Миколайович. Енциклопедія сучасної України. НАНУ, НТШ, Ін-т енциклопед. досліджень

НАНУ. Київ, 2008. Т. 8. С. 238.

4. Віктор Доманицький (1893–1962). Українські кооператори (історичні нариси). Львів: Вид. Львівської комерційної академії, 2001. Кн. 2. С. 294–308.

5. Кузьменко Л.І. Віктор Доманицький — український учений, педагог, громадський діяч. *Українська біографістика*. 2010. Вип. 6. С. 125–135.

6. Токар Н. Біографія В. Доманицького в контексті суспільного життя України на межі ХІХ–ХХ ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія Історія. Тернопіль, 2005. С. 56–62.

7. Козар Л. Василь Доманицький як громадський діяч і фольклорист. *Народна творчість та етнологія*. Київ, 2015. № 2. С. 16–30.

8. Корнієвська О.В. Доманицький Василь Миколайович. *Енциклопедія історії України*. НАНУ, Ін-т історії України. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 2 (Г–Д). С. 441.

9. *Сільськогосподарський науковий комітет України (1918–1927 рр.)*: зб. док. і матеріалів. До 75-річчя створення УААН; уклад. В.А. Вергунов, А.С. Білоцерківська, Б.К. Супіханов, С.Д. Коваленко. Київ, 2006. 526 с.

10. Онопрієнко В., Щербань Т. Джерела з історії Українського наукового товариства. НАНУ, Центр дослідж. НТП та історії науки ім. Г.М. Доброва. Київ, 2008. 352 с.

11. Вергунов В.А. Професор В. Доманицький — організатор науково-освітнього та кооперативного

руху (20-ті рр. ХХ ст.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія Історія. Тернопіль, 2014. Вип. 2. Ч. 3. С. 181–189.

12. Вергунов В.А. Сільськогосподарська дослідна справа в Україні від зародження до академічного існування: організаційний аспект. ННСГБ НААН. Київ: Аграрна наука, 2012. 416 с.

13. Доманицький В. Кооперація та поширення агрономічного знання. *Сільський господар*. 1918. № 1–2 (1–15 липня). С. 11–16.

14. Доманицький В. Штучні гної на світовому та українському ринках до війни, під час війни і в майбутньому (по даних Південного Бюро Хімічного Комітету при головному управлінні. *Сільський господар*. 1918. № 7. С. 23–27.

15. Доманицький В. Штучні гної на світовому та українському ринках до війни, під час війни і в майбутньому (по даних Південного Бюро Хімічного Комітету при головному управлінні. *Сільський господар*. 1918. № 8. С. 12–16.

16. Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Прага, 1942. Ч. 1. С. 126–317.

17. Доманицький В. Цукровий буряк. Короткий poradnik про те, чому, де і як треба управляти цукрові буряки та яку користь від того можна мати. Львів, 1929. 69 с. (Б-ка «Сільського господаря»). Ч. 52. Секція управи ріллі).

18. *Сільське господарство України*. Праці фахової с.-г. комісії: зб. ст.; за ред. В. Доманицького. Прага, 1942. 216 с.